

Markéta Lazarová vyšla poprvé roku 1931 jako 458. svazek knihovny Nové cíle a 15. svazek knihovny Pyramida, vydávaných nakladatelstvím B. Jandy Sfinx, kde vyšlo i druhé vydání roku 1932. Následujícího roku — v březnu 1933 — vyšlo vydání třetí, tentokrát již v Melantrichu jako 41. svazek sbírky Úroda a 3. svazek Spisů Vladislava Vančury; zde vyšlo i vydání čtvrté roku 1934, poslední za života autora. Další vydání jsou již posmrtná: 5. vydání v Družstevní práci 1946 (8. svazek Díla Vladislava Vančury), 6. vydání v Československém spisovateli (v tomto nakladatelství jako prvé vydání) 1953 (Vančurovy spisy, svazek 5), 7. vydání v SNKLHU 1957 (150. svazek Světové četby), 8. a 9. vydání opět v Československém spisovateli roku 1961 (edice Žatva, II. řada, svazek 9) a 1966, 10. vydání (první kritické) v Odeonu (85. svazek Národní knihovny — spolu s Pekařem Janem Marhoulem a Poli ornými a válečnými). Jako 10. vydání je mylně označeno i čtvrté vydání v Československém spisovateli z roku 1973 (Slunovrat, malá řada, svazek 14), tedy správně 11. vydání. Jinak 11. ani 12. vydání není tiráží doloženo. Roku 1977 vychází v Odeonu ve spolupráci s moskevským nakladatelstvím Izdatelstvo inostrannoj literatury vydání 13., v Československém spisovateli pak vydání 14. z roku 1980 (ilustrovaná řada Slunovratu, již páté vydání tohoto nakladatelství). Vůbec poprvé se čtenáři setkali s Markétou Lazarovou ve Zvěrokruhu I, 1930/31, kde byla na str. 16—18 otištěna ukázka z románu. Naše vydání v rámci Spisů Vladislava Vančury je v pořadí patnácté, v Československém spisovateli pak vychází Markéta Lazarová celkem po šesté.

V literárním archívu Památníku národního písemnictví je uložen mezi autorovou pozůstalostí 81 stránkový rukopis

formátu 24 × 36 cm v červené kožené vazbě. Kromě úvodních stran a závěrečné stránky (celkem 10 stran), psaných rukou autorovou, jde o strojopis s rukopisnými korekturami autorovými nebo jeho manželky, prováděnými výrazně černým inkoustem (tuší), modrým inkoustem, popřípadě obyčejnou tužkou. Červená inkoustová tužka, označující číslicemi postup sazby, jakož i poznámky týkající se například úpravy závěru, svědčí o tom, že tento rukopis byl předlohou pro sazbu.

Dochovaný rukopis je důležitý jak pro odhalení tiskových chyb nebo jiných nedopatření, které se vloudily do textu již v 1. vydání a většinou se přenášely i do vydání dalších, tak pro poznání geneze románu, zejména způsobu autorovy práce s textem, a je do značné míry vodítkem při klasifikování změn, k nimž v průběhu vydávání v textu docházelo, jejich původu, povahy, oprávněnosti jejich existence a jejich přejímání, nebo naopak jejich neakceptování a návratů k znění staršímu. Tendence, které se ve velké šíři a v bohatém materiálu rýsují na základě studia míst korigovaných a změněných již v rukopise, odrážejí se i ve změnách přinášovaných pozdějšími vydáními nebo slouží jako protidůkaz tam, kde mohlo z různých důvodů (špatná sazba, nedostatečné vykorigování, zásah cizí ruky atp.) dojít až k bezděčnému, nebo záměrnému porušení původního textu mimo vědomí a vůli autora.

Pomineme-li rukopisné korektury vyložených chyb vzniklých přepsáním (rukopis —r— byl z velké části psán přímo do stroje, jak ukazují přepisy, nedopsaná slova nebo obraty, po nichž následuje hned bezprostředně nová formulace — například na str. 15 *mimo [soud] boží úradek* —, nebo doplňky strojem, na které přímo navazuje další text, nedostatečné vyznačování kvantit a interpunkce, dodatečné zavádění odstavců v textu psaném plynule za sebou atp., vyvstává jako hlavní rys autorských úprav pokračujících ještě zřejmě v korekturách 1. vydání (1), jak vyplývá z rozdílů mezi r a 1, —, výrazné omezování citoslovcí, do jisté míry související s dalším typem změn doku-

mentujících úsilí po sevřenějším a osobitěm podání děje i promluv; autor nešetří škrty, které vedou leckde až k přestylizování příslušného celku, hledá vhodnější, výstižnější výrazy a způsob vyjádření.

Tak například se upravují místa s citoslovci a vokativy: 11 Bylo vždy m. *Probůh*, bylo vždy (r); 12 Ať ti ozebe mozek! m. Ať ti ozebe mozek, *kazisvětě*. (1); 14 Domníváte se m. *Ach* domníváte se (r); Stalo se... m. *Pah*, stalo se (r); 55 Dívejte se však na Markétu. m. *Hle*, podívejte se ... (r), ev. se jejich emocionalita zmírňuje: 34 *Proboha* m. *Při všemohouctm Bohu* (r); 77 *Ach*, tato povrchnost m. *Ach, ach, ach*, tato povrchnost (r).

Jako přebytečná, a vzhledem ke kontextu i neúčelná, se například ruší slova a upravují místa: 8 ... bezpočet věcí, z nichž mnohé nestály za nic. *Slyštm z nich práskání dveří*. (1); Strop těchto dní je očazen a v *deštivém pláči* přichází podzim. (1); 10 Jan, a po něm následovali tři, z nichž každý byl mladší o jediný rok, Mikoláš, Jiří a Adam. (r); 16 shromáždív *plesajcí* tlupu (r); 18 Sklání se ke koňskému krku a *všecek vězí v kožišinách* (r); má váček *pod opaskem* na nahém těle (r); 28 dupot vracejícího se stáda, *jež bylo rozehnáno* (r); 35 řekl své duši, *na jejímž hrdle rozeznávám rolničku* (r); púst, který snad *potrvá až do večera* (r); 68 vzývá Ježíše Krista a volá po královských zákonech. *Tomu se v kraji říká falešná hra*. (r); 71 nechť se stane *zadost ztřeštěné pravdě* (r); 72 *Zabila nejednoho vojáka* za této bitvy (r). Úspornější vyjádření sledují i změny jako: 15 v sedle se již *udrží* m. *udržeti se* v sedle je již *snazší* (r); 33 *Jde-li po vsích ve jménu královském pět biřiců, tu se jim každý směje. Někteří z nich jsou sušší než věchýtek a jiní jsou vypaseni, jako bývají nájemci daní. Podobní žráči jsou k smíchu...* m. *Jde-li ve jménu královském po vsích pět biřiců, z nichž jsou někteří suší jako věchýtek a jiní vypaseni, jako bývá nájemce daní, jdou-li podobní žráči, tu se jim každý směje...* (r); 53 *Kozlík hned postřehl* m. *Když se Kozlík vracel, hned postřehl* (r); 84 tyto zvuky *nezní jako řeč* m. ... *se nepodobají mluvené řeči* (r);

104 Zželelo se nám všech strastí a dnem i nocí přemítáme o jistotě, která by byla tak mocná, jako je tento šlený hlas básníků, *jako je volání dějin, jako je kouř myšlenky, jako mračno skrývající bouře, jež halí zemi ve svůj plášť. Zemi ubohou snítku, kterou drží hvězdář ve svých rukou, aby ji vážil. Ach pomatenci, pomatenci!* (r); 112 Kdo jim protahuje údy? Smrt! *Cožpak již bitva počala? Ach, tento cval, toto pohupování se, to opakované číslo běhu, ach úzkost a omrzení, jež naléhá na duši dobrodruha. Nejsou vojáky a zahání přízraky cti a přízraky smrti.* (r); 126 jeho srdce však nikdo nepotěžkal. *Nepředcházejme soudům božím.* (r)

Výraznou funkci plní vsuvky, doplňovaná slova a věty (mnohdy vystřídávající škrtnutý text): scény se jimi stávají barvitější, postavy životnější, charakterově vyhraněnější; autor stále častěji vstupuje do děje, komentuje jej, dává najevo svůj postoj a vztah k hrdinům i probíhajícím událostem, adresně se obrací k postavám románu i ke čtenáři, vtahuje jej do děje. Ubývá popisnosti, děj se dynamizuje. Například: 13 Spěchej, Lazare, *je surchovaný čas* a královo vojsko je nablízku (r); 18 nemohl nic říci o královském vojště. *Němečtí oděnci* ujeli pouhé dvě míle po říšské silnici stihnuvše ji po honičce v polích. *Když se jim nedostalo odpovědi, loupežníci* poodešli se *zbrojnošem* do lesa (r); 20 Kozlík ani *milostní bratříčkové* (r); 27 jak se daří panu Mikolášovi, *kterého Lazar potloukl*, ale pro jistotu se raději nezeptá (r); jak velikou pokutu zaplatí asi králi za svá provinění, *neboť i on loupil na silnici* (r); 44 na něhož čeká milenka. *Jakže, milenka? Toť složitá věc. Markéta* je doposud smutná. (r); 48 *Za nynějších časů jsou milováni i vášně chabé.* (r); 48/49 *Vážení pánové, Markétina rána není* tak docela nevýznamná. *Sahá až do plic, vy ji litujete, ale tábor nedbá . . . m. Snad přece není rána* tak docela nevýznamná. *Ale . . .* (r); 66 Onoho dne *upadl do zajetí Kozlík a mnozí jeho synové byli pobiti; mimo tato neštěstí* se již nepříhodilo nic pamětihodného . . . m. *Toto je poslední veselá příhoda, která stojí za zmínku. Onoho dne* se již nepříhodilo nic pamětihodného . . . (1 + r); 69 Ale

xandra ... váhá s pomstou (r); 70 Za nedlouhou chvíli po těchto rozmluvách a nedlouho potom, co byl Lazar odešel, uviděla Kozlíkova stráž, že se blíží vojsko (r); 72 zbytek se válí na zemi (r); Popadl luk a šíp ... *Teď vypustil střelu. Vizte ten crček krve ...* (r); 73 Pod úbočím se černá nové tratoliště a podle něho leží dětská mrtvolka s rozhozenými údy. m. ... nové tratoliště a dětská mrtvolka s rozhozenými údy jej činí strašnějším, než jsou nejstrašnější slova (r); 85 *Zajisté nepochybujete, že se shovívavost svaté Trojice odvrátila od toho člověka. Alexandru pak šálil hněv a zhrzení. Je ukrutnější než vy o sílu svého hněvu. Pokročila zvedajíc obušek ... m. Alexandra nepochybovala, že se shovívavost svaté Trojice odvrátila od toho člověka ... zhrzení. Pokročila ...* (r; obdobně vtahuje autor čtenáře do svého vyprávění i jinde, například: 62 *Copak to máte se slávou? Slavný je život ...*); 87 Jejich láska byla k nepoznání a jejich žal byl k nepoznání. *Žal? Láska? Ano, ano, ano! Bůh vetkl za bláznivé čapky po jednom z andělských peříček. Nuže, lidský život ...* (r); 88 *Přála si trestu a prahla po něm. Prahla po trestu, neboť trest ...* (r); 97 *Bylo předjaří a čas mysliti na obnovu domu. Pokuta králi byla již zaplacená. Je mír, nuže Lazarovi služebníci vozili lesní kmeny.* (r); 113 *Byl prázdný! Kde je tvé dobrodružné vojsko? Utíká!* (r); 123 *Vzteky proti loupežníkům chrčel mnohým divákům v chřtánu, avšak nikdo se nepohnul m. Nikdo se nepohnul.* (r); 124 za svědectví lidu, jenž zuřil a poplakával. (r); 125 *Nikdo z nich neproklíná, jsou překonáni. Bůh změnil jejich srdce a dal jim pocítiti, že jejich moudrost je pouhá pleva.* (r)

K volbě výstižnějších slov, adekvátnějších situací, patří ještě například: 9 *přecitlivělí m. ataktičtí* (r); 15 *Kdyby byla přítomna jediná hodná holka m. ... bylo přítomno neviňátko* (r); 28 *kam až zachází naraziv na páteř m. ... kost* (r); 46 *Věřila, že ... nikdo nezemřel m. Uhadovala ...* (r); 50 *aby vyrazil proti králi m. ... šel* (r); 51 *úzký prostor m. maličko místa* (r); 52 *zlořečí loupežníkům m. ... mu* (r); 56 *Dále již ani slova m. ... bez okolků*

(r); 77 tato *povrchnost* m. . . *nevšimavost* (r); 82 Markéta se podobá hořící ženě m. . . *soše* (r); 83 stiskl milenčin *chřtán* m. . . milenčinu *průdušku* (r); 99 těm, kdož jej *odmítají* m. . . *nepřijímají* (r); 118 Jejich zranění *kvasí a kyše jedy* m. . . *jsou hrozná* (r); 126 chlapec . . . vzlyká do *dlaně* m. . . do *šátku* (r); 128 *chlapáčtí chlapi* m. *řádní mužové* (r); 129 *zasloužím* tvou chválu m. *stržím* . . . (r); *vykruž* cisternu m. *vyhlub* . . . (r).

Upouští se také od původního pojmenování některých postav; buď se jména mění již v rukopise (*Kozlík* místo *Vančura*, *Kristián* místo *Dagobert*, *Lazar* místo *Martin*), nebo jsou postupně nahrazována obecnými: 11 tito *loupežníci* m. . . *Vančurové* (l), 13 *zbojník* m. *Vančura* (r + l), 21 *zdejší pány* m. *Vančury* (r) atp.; na 89 *jeden sedlák* loupá svůj klacek, *druhý* se opírá o hůl, *třetí* si utahuje řemen m. *Vávra* . . . *Ježek* . . . *Dýma* . . . (r). Odstraňuje se vykání v případech jako: 59 *Vezmi* to hnízdo útokem, hejtmane m. *Vezměte* . . . (r); 105 sousede, . . . potřebuji *tvůj* plášť, *tvoje* škorně a *tvůj* klobouk! *Sesedni* . . . m. . . *váš* . . . *Sesedněte* . . ., mění se osoby a podmínky: 111 *Ukousneme* leckde skývu m. *Ukousneš* . . . (r), 73 *Vy byste*, pane hrabě, *zasluhoval* m. *My bysme vám*, pane hrabě, *dali* (r); častěji se uplatňuje subjekt vypravěče a čtenáře: 85 *Zajisté nepochybujete* m. *Alexandra nepochybovala* (r); 88 *Vidím ve vašem srdci slasti* . . ., *vidím štěstí* . . ., *vidím* palčivé . . . štěstí . . . m. *Ó slasti a blaho* . . . štěstí milenek . . . palčivé a hanebné štěstí (r).

Ze změn, které přineslo 1. vydání a v nichž se promítají tendence rukopisných úprav, jmenujme ještě: 9 Naplískal si *na hlavu* jíl m. . . *do rány* . . .; *barbarskou* ostruhou m. *kakraholtskou* . . .; 10 *Za časů Herkulových krev se rychle obnovuje* m. *Krev se rychle obnovovala*; jednu pó druhé nazve škaredkou m. . . nazve *snad* škaredkou; jsou již *více* uzpůsobeny k běhu m. . . *v míře daleko větší* . . .; 12 *narazí si* železnou přílbu, *zoban na zoban*. *Zoban na hákovitý a skobatý nos* . . . m. *nad* . . .; 45 Nemohla se *zřící svého otce*, nemohla *zrušiti svazek* m. Nemohla se

zřící svého otce, *nemohla nejísti, nemohla neléhati*, nemohla zrušiti ...; 47 *Jeď pobít* hejtmanovy stráže m. *Jeď a pobij* ...; 48 *náruče chrastí* m. ... *chabzdí*; 49 *bezduchého města* m. *bezdechého* ...; 54 *nadouvá tvář* m. *cuká tvář*; 55 Markéta chce zemřítí. m. ... *zemřítí před svým otcem.*; 60 *Kozlík a mnozí z jeho synů* m. *Kozlík a Mikoláš a všichni ostatní*; 64 s výkřikem padl m. ... *padl z koně*; 71 *Vypadněte již proti sobě* m. *Vypadněte, vypadněte* ...; dále zde přidáno: *Vypravování se vrací k tomu, co již bylo řečeno*; 92 *až do chvíličky smrti* m. ... *popravy*; 96 *záhy šlehají veselé plameny* m. ... *vyšlehnou* ...; *Její duši uchopila vlna žalu* m. *Její duši zacukla* ...; 117 *dlaň ruky levé* m. ... *druhé* atp.

Od 1. vydání se také datuje stále vzrůstající — a mnohdy i jen mechanické — nahrazování malého písmene po otazníku a vykřičníku písmenem velkým: 24 *ten*, komu je dáno spatřiti nepřítel se vzdá? *Co sejde* na jediném hlupáčkovi. (1); 56 *Co dělá Markéta? Co jiného, než že se stydí.* (1); 65 *upadne do zajetí! Bude jat a oběšen!* (1); 88 *Jste tak bláhová! Avšak Bůh se usměje* (1); 12 *A přece! Dva větrné nárazy* ... *jej přimějí* (2); 13 *Loupežníci! Což nejsou všechna jejich podnikání krvavá?* (2); 15 *Ale řas ví, napadla by ho dobrá? Přijal by podobné změkčilosti?* (2); *Býti zbit jako podkoní! Proč se jen Mikoláš lépe nebráníl?* (2); 34 *Ach, ten nešťastník! Kdyby se byl otcí nezprotivil* ... (2); 42 *Ach, biskupe, biskupe! Obrátil jsi svůj úklad* (2); 9 *Kdežpak hřeben a mýdlo! Vždyť nedbali ani na boží přikázání* (3) atp.

Další vydání (2—4) již nepřinesla tolik závažnějších změn. Jsou jen sporadické: 17 *prokázal* mnohá milosrdenství m. ... *prokazoval* ... (2); 24 *samotinký voják* by měl pohrdati *nařizením* m. ... *nařizeními* (2); 35 *kdysi se řtkalo* m. ... *řtkávalo* (2); 38 *Když ji podávala* Kristiánovi m. ... *předávala* ... (2); 43 *že se shledá se svým miláčkem* m. ... *synáčkem* (2); 76 *meč mezi stehny a tlapu* na jilci m. ... *tlamu* ... (2); 107 *aby se vystříhal vaděnic a křiku* m. ... *křiků* (2); 107 *tyto vojáky ze šibenice* m. ... *ze šibe-*

nic (2); 113 *Blankyt je rozerván m. ... roztrhán* (2); 21 *Chťivost pomsty m. Pomstychťivost* (3); 37 *Čeľad biskupská a čeľad hraběcí ... sváděla ... m. Lidé z čeledi biskupské a z čeledi hraběcí ... sváděli ...* (3); 48 *Alexandra a ... Kristián nosili chrastí m. ... náruče chrastí* (3); 59 *Rozmlouvali právě mezi sebou, a hejtman k nim přistoupil m. ... a tu k nim hejtman ...* (3); 13 *na kalužínách zvoní tříší m. na kalužinkách ...* (4); 111 *Žalárník ztratí jednoho dne kltče m. ... kltček* (4); 113 *nic hůře a nikoliv násilně m. ... násilněji* (4). Je třeba ovšem vzít v úvahu, že k mnohým změnám mohlo dojít bezděčně, přehlédnutím při korekturách, které zřejmě byly prováděny pouhým čtením, nikoli kolací s textem, podle něhož se sázelo, a je pak sporné, zda jde o záměrnou úpravu, či jen tiskovou chybu, ev. zda je původcem změny autor sám (například: 31 *žilní keřtky m. ... keřičky v 1*; 62 *umírajíce ještě pořvávali m. ještě umírajíce pořvávali v 3* atd.).

Vcelku lze totiž říci, že značná část změn, která přinesla tato vydání, jdou více na vrub jazykového úpravce (korektora, sazeče) — i když nevylučujeme, že některá místa upravil autor sám, když byl o to požádán nebo na ně upozorněn. Z velké části souvisejí s normalizací (zejména početné jsou kvantity: *po pás m. po pas, zdvíhal m. zdvíhal, jízvy m. jizvy, jilce m. jilce v 2, štráchá m. štrachá v 3 a 4, úsilovně m. usilovně v 3* atp.; dále: *nesmiloval ses m. ... jsi se*; *aniž pospíchal m. aniž by ...*) a modernizací (napomenul *hosta m. ... hostě, podle m. dle, k m. ku*, omezování infinitivů na *-ti*, úprava zastaralých vazeb: *závislá na kuchařském kotlíku m. ... od kuchařského ...*) a uplatňují se tu i zřetele běžné v tehdejší nakladatelské praxi, jako nahrazování určitých slov (*leč/než; předá/podá, odevzdá*) a vazeb či spojení (nazývá se *Čepela m. ... jménem Čepela*; *silnice byla zcela vymetena m. ... vymetená*; *nosíval omotanou kozí kožišinu m. ... omotánu*; *cítil se v bezpečí m. ... býti v bezpečí*), odstraňování vokalizovaných předložek (*bez, v m. beze, ve*) apod. K tomu se v 3. vydání (první v Melantrichu) druží velké množství

vynechaných slov, vypouštěných evidentně až při zalamování stránek z důvodů čistě typografických (viz dále). 4. vydání pak nejenže nedostatky 3. vydání přejímá beze zbytku, ale přidává k nim ještě další, včetně jasných tiskových chyb.

I přes svou problematickou povahu je však 4. vydání z roku 1934 základem naší edice. Na rozdíl od vydání v Národní knihovně, která s ohledem na nízkou kvalitu vydání vyšlých v Melantrichu vzala jako výchozí text vydání předmelantrišské, jsme vzali v úvahu, že jde o vydání poslední ruky, autorizované, nevylučující autorovu účast (byť minimální), i důvody, které vedly k obdobné volbě při vydání Pekaře Jana Marhoula a Polí orných a válečných (z téže řady Spisů Vladislava Vančury) v roce 1984 (srov. zde vydavatelské poznámky, str. 245). Velký počet tiskových chyb, nedodržování odstavců, libovůle v zalamování, s nímž souvisí i zmíněné hojné vypouštění slov (zřetelná averze vůči krátkým řádkům), které poznamenaly negativně melantrišská vydání, nás vedly pak k tomu, že jsme v neobvyklé míře — odpovídající však uvedeným nedostatkům — byli nuceni korigovat text podle znění starších, přičemž jsme přihlíželi ke kontextu, úzu i postupu, jaký autor praktikoval při svých redakcích a úpravách v rukopise a při přípravě 1. vydání.

Ponecháváme hláskové i slovní podoby 4. vydání (*béře, žvastá, chvastavý, špižování; svoji láskou, ve vojště* apod.). Opravujeme ojedinělé *blaznovství, deštičky*, stejně jako ojedinělé *lítice*, jež uniklo pozornosti při důsledném zavádění krátké kvantity. Z téhož důvodu jsme vyrovnali i kolísání vzniklé z nedotažených úprav ve slovech *kajicnice* — *kajicnice, trošičku* — *trošičku* ve prospěch původní délky a nepřejali ani ojedinělé pozdější změny *ramena, plamenu* m. *ramene, plamene*. Ponecháváme i původní podoby předložek *ku, dle* (místo *k, podle*), které byly modernizovány nepromyšleně, bez přihlídnutí k celkovému charakteru jazyka románu. Psaní *Bůh* upravujeme, jen pokud má citoslovečnou povahu a nalézá se v pasážích

vypravěčových. Ve spojitosti s osobami románu (v přímé řeči, při reprodukování jejich myšlení apod.) velké písmeno zůstává, stejně jako psaní *Pastýř*, *Vševídoucí oko*, *Jeho nádvoří* atp. Interpunkce byla doplněna v místech syntakticky nutných; kolísání v oddělování přechodníkových vazeb se ponechává podle 4. vydání, pokud není v rozporu s normou nebo nezavádí k jiné interpretaci (viz dále).

Textové úpravy (změny v odstavcích podle r—2 vzhledem k jejich velkému počtu uvádíme jen ojediněle) byly provedeny na těchto místech (r — rukopis, l — 1. vydání atp., NK — Národní knihovna, ed. — editor):

Str.

- 9 Měl věru proč *tak* pečovati o svou lebku m. ... proč pečovati ... (r—2)
- 10 poslední ze *sedmnácti* dětí m. ... *šestnácti* ... (NK)
- 11 V roce našeho vypravování udeřily v prosinci *zimy* tak vášnivě... m. V roce *zimy* našeho vypravování udeřily ... *mrazy* ... (r; text v l—4 vznikl mylným čtením r, kde oprava nadepsána nad pův. *mrazy*, které zůstalo nepřeškrtnuto; jinde — srov. např. str. 9: *přecitlivělli* m. *ataktičti* a 16: *zraněného* m. *nemocné* [ho] — byly takovéto korektury r v l přejímány)
Bylo *vždy* naspěch m. Bylo *vždy velmi* naspěch (obdobně jako výše v r *vždy* nadepsáno nad *velmi*)
- 13 Sníh ... ulpívá na chomáčcích *srsti ztužuje* ji v ledové bodlině m. ... *srsti, ztužuje* ... (r, l)
- 14 *Domníváte se* ... k *starcům*? m. „*Domníváte se* ... k *starcům*?“ (r)
chlapi se zastavují m. *chlapci* ... (r—2)
Ať si vstane, ať si jde po svém, ať si scípne m. ... ať jde ... (podle r, kde přepsáním: *jsi jde*)
- 15 Snad se *nedomníváte* m. ... *domníváte* (r—3)
žádné slovo není *dost* pravděpodobné m. ... není pravděpodobné (r—2)
Není *nesnadné* uhodnouti m. ... *snadné* ... (r, l)
- 16 Kozlík *mlčel*, *Jan* nemluvil a pacholci byli zasmušilí. m. ... *mlčel. Jan* nemluvil ... (r, l)

- 18 pospíchá stísněn starostí o svůj peníz, *neboť* pro něho není bezpečí m. ... o svůj peníz, pro něho není ... (r—2)
- 19 Zatím sedlákova korba ... rachotila domů m. Zatím se sedlákova korba ... (r—2)
- 21 *Tu se mrzel* ... m. *Mrzel se* ... (r—2)
Ani *paní*, ani slečinky nezahálejí. m. ... *páni* ... (r, 1)
- 22 jest jí ... kradí se ohlížeti za *svým* otcem. m. ... za otcem. (r—2)
Alexandra znamená Janovo omeškání a vrací se za *ním*. m. ... vrací se. (r—2)
- 23 kde ulovíte poštolku, nikoliv však *tučnou* husu m. ... nikoliv však husu (r—2)
- 24 Což nevidíš, že mají *těžké* vozy? m. ... že mají vozy? (r—2)
zyš to, *dudáčku* m. ... *chudáčku* (r, 1; *dudáček* zde ve významu *hlupáček*)
pobíjel by *jejich* stráže m. pobíjel by stráže (r—2)
Slitování, *slitování*, slitování! m. Slitování, slitování! (r—2)
- 25 Nebylo pomyšlení na další cestu a nikdo nedoufal snést *jejich* svízelů m. ... *jejich* ... (NK)
- 27 *Ach*, ptáku, ptáku... chybí nám *telátko!* m. „*Ach... telátko.*“ (r)
- 28 že královský hejtman vykoná nejlépe a *nejspěšněji* spravedlnost m. ... *nejúspěšněji* ... (r—2)
Učinil zadosť svému hladu ... a *nyň* klímá. m. ... a klímá. (r—2)
- 29 Ví, že není uniknutí z *tohoto* lesa m. ... *toho* ... (r)
politoval *svého* pacholka m. politoval pacholka (r—2)
Nastojte, *co* jí však očekává! m. Nastojte! *Co* ... (r—2)
- 31 Díky Bohu *za to*, že je naživu. m. Díky Bohu, že ... (r—2)
aby věrně přetlumočil *to*, co si přeje m. ... přetlumočil, co si přeje (r—2)
nemohla neviděti, že spolu ti tři *rozmlouvají*. *Přistou-*

- pila* k nim. m. ... *rozmlouvají, přistoupila* ... (r, kde omylem po tečce malé písmeno)
- 32 z hrozných křiků je slyšeti její hlas m. ... je slyšeti hlas (r—2)
- 34 Kdyby se byl otci *nezprotivil* m. ... *neprotivil* (r—2) vedle ní stála Markéta a *opět* vedle ní Němci m. ... a vedle Němci (r—2)
jaké uhrančivé pohledy m. *jak* ... (r—2; v 3 vypadlo é na konci řádku)
 že se Markétě přihodilo bezpráví a *křivda* m. ... bezpráví (r—2)
- 35 zvolili ústrk a půst, *jen* aby mohli přispěti své přítelkyni m. ... půst, aby ... (r—2)
- 37 Ke klášteřu přísluší zboží a *zvonice*, jinak se věc mine cílem m. ... zboží, jinak ... (r—2)
 Ale neměl se k tomu *ani zdaleka!* m. Ale neměl se k tomu. (r—2)
 co mi sejde po prasečincích a po *chlévech* m. ... po prasečincích (r—2)
- 38 jeho lidé a jeho zvířata *potřebovali* odpočinku m. ... *potřebovala* (ed.)
 Nedbej jich, či je utrat' ..., *avšak* za Markétu prosím m. ... a za Markétu ... (r—2)
 kdo má odvalu, aby se hněval déle než Kozlík? m. ... Kozlík. (r—2)
 Och, té *řezavosti*, jež je v letmých dotecích milenců! m. ... *řezavosti* ... (r—2)
- 39 Bůh ví, že s vámi smýšlím lépe než *vaše* vlastní srdce. m. ... než vlastní srdce (r)
- 43 „Nevím, neslyšel jsem nic o německém hraběti,“ *řekl v odpověď na Kristiánovy otázky*. „Vezl zboží? *Nikoliv?* m. ... o německém hraběti. *Vezl* zboží? *Ne?* (r—2)
 se svým *synáčkem* m. ... *miláčkem* (r, 1)
- 47 do šestého mezižebří *blízko* k srdci m. do ... mezižebří k srdci (r, 1)
Nechť se jí zdá m. *Ať* ... (r—2)

- Z její rány odkapává krev m. Z rány ... (r—2)
- 48 co z toho vznětu *zbude* nazítří? m. ... *bude* ... (r)
Alexandra a ... Kristián nosili *náruče* chrastí m. ...
nosili chrastí (r—2)
- 49 Je mu vhod ukázati se *v hadrech* m. ... *v hradech*
(r—2)
když se pluk rachá ve špíně m. *kdy* ... (r—2; v 3
konec řádku)
s *omrzlým* čenichem m. s *omrzelým* ... (r, 1)
a ještě na něm *chtějte* m. ... *chtěte* (r—3)
- 50 Pivo se *ušklíbl*, jako činí nezbeda... m. ... *ušklíbil*
... (r)
jako nezbeda si opakoval *německy*: něněně-ňaňaňa m.
opakoval: něněně-ňaňaňa (r—2)
hle, břicho povětrné závěje, *jež* rozsápala vichřice m.
... *již* ... (r, 1)
protírá si oči plné slzí m. protírá *i* oči... (r, 1)
Ve škvírách mraku se jeví olivový klín *bouře* m.
... *kouře* (r, 1)
Vzhůru, *vzhůru* na vrahouny! m. Vzhůru na vrahouny!
(r—2)
- 52 déšť mu stéká po *vousaté* tváři m. ... po tváři (r—2)
- 53 *Toť* se ví m. *To* se ví (r, 1 a podle ostatního výskytu)
odpověděl Lazarovi po chvíliče *ticha*: m. ... po
chvíliče: (r—2)
- 55 Kozlík váhá, jako *váhají* venkované, než zasednou ke
svatebnímu koláči. m. ... váhá, jako venkované ...
(r—2)
Vizte to *královské* držení hlavy m. ... *krásné* ... (r, 1)
- 58 Panečku, Kozlík se v tom vyzná ... vy saská hra-
bátka! m. ... hrabátka. (r, 1)
- 60 Leckdo měl *namrzlé* ucho m. ... *zamrzlé* ... (r—3)
to ... není bitva, ale jateční *řež* a jateční porážka m.
... *řez* ... (r—3; srov. změna na str. 38)
- 60 Vojáci, vojáci ze řemesla! m. ... řemesla. (r—3)
- 62 Pravíte: buben, a já *odpovídám*: svatba! m. ... *odpo-
vím* (r)

- zakoušíte něco ze *závrati* tvoření m. ... *závratl* ... (r)
ó básníci ďáblové m. *ó básníci* ďáblové (r—3)
- 63 a *ještě umírajíce* pořvávali m. a *umírajíce ještě* pořvávali (r—2; srov. str. 49: ještě ranění se budou brániti)
 Snřh ... ustoupil *černi* prsti a rudé barvě krve m. ... *černé* ... (r, 1)
- 67 děl, *přibližuje se* Kristiánovi m. děl Kristiánovi (r—2)
- 70 Již je viděti jízdu, již se královská pěchota řadí ...
 a *již zaznívá* hlasatelův roh m. ... a *zaznívá* ... (r—2)
- 71 hlava devítileté *slečny* Drahomíry m. ... devítileté Drahomíry (r—2)
- 72 šíp, který mu vyhradila smrt *čekající* na jednoho z královských vojáků m. ... *čekajíc* ... (r—2; v 3 konec řádku)
- 74 Střn *Smrti* m. ... *smrti* (r, 1)
- 78 aby vám hněv neprodužoval pravice do nemožných *délek* m. ... *dálek* (r)
 radostné zavolání: *Kristiáne!* Jsem zde ... m. ...
 zavolání: Jsem zde ... (r—2)
 Hanebná končina! byl na cestě od půlnoci do svítání ... m. ... končina; byl ... (podle r, kde takto opravena původní čárka)
- 81 Kozlík je stařec a já jsem stařenka, což naplat, čeká *nás* smrt m. ... čeká *na* smrt (r—3)
 touha prolévati krev otřásá celou *smečkou* m. ... *smečku* (r, 1)
- 83 přikázal jí, *aby* utichla m. ... *by* ... (r, 1)
- 84 ať se zvedne stavidlo *řeči!* m. ... *řeči!* (r)
 zaslechla ... *jakýsi* zvuk m. ... *jakýs* ... (r—3; v 4 na konci řádku)
- 86 *Hrozila* se tohoto obcování ... m. *Hrozil* se ... (r—2)
 postála a vzápětí, ukazujíc svěžest lesního zvířete, zmizela m. postála vzápětí ... (r—3)
- 89 na zadek *jim* dopadá rána za ranou m. na zadek dopadá ... (r—2)
 Co si počneme, *co učiníme* s bezděčným vojákem? m.
 Co si počneme s ... vojákem? (r—2)

- 90 Ó ne, ó ne, ó ne! m. Ó ne, ó ne, ne! (r)
Tento *nepodobný* žert m. ... *podobný* ... (r)
- 92 Toť převozník *a loď*, toť hřebec, který mě unáší ...
m. Toť převozník, toť hřebec ... (r—2)
- 93 je veta po bezpečí, *kdy* obzírala noční oblohu m. ...
když ... (r, 1)
- 95 Proším vás, příhody slečen, které si zedraly svoje
šatečky! m. ... šatečky? (r, 1)
- 96 Hospodář již *vyšel* po své práci m. ... *vešel* (r, 1)
- 97 Jiní z jeho čeledi přitesávali kámen *a* opět jiní pra-
covali... kopajíce. m. ... kámen, opět jiní ...
(r, 1)
- 98 neboť se *nevrací* ten, před nímž se zavírá, ani nepři-
chází ten ... m. ... *navrací* ... (r—2)
Kdyby měla nešťastnice matku, *zajisté by ji přinesla*
plášť a nádobu s vodou, zajisté by mluvila m. Kdyby
měla ... matku, zajisté by mluvila (r; přehlédnutý
řádek)
Bůh *si* zajisté přál m. ... *ji* ... (r, 1)
- 99 Ty máš *klíče* od všech trestů m. ... *klíč* (r, 1)
- 100 Nepřipustím, *abys* byla ... služkou m. ... *bys* ... (r, 1)
Maličká dětátka *nakukují* do komnaty m. ... *nakupu-
jí* ... (r—3)
- 102 Markéta se *takto* modlila ležíc na zemi m. Markéta se
modlila ... (r—2)
- 103 Jakého potkana mám *pustiti* do tvého žaláře? m. ...
pustit ... (r, 1)
- 104 Kdo chce naslouchati déle tomuto hovoru? Nikdo!
Souhrn celičké řeči je Bůh. m. ... Nikdo? ... je
Bůh! (r, 1)
když se blíží *jestřáb*. m. ... *jestřáb!* (r—3)
jakou *hrůzu* jste vmetli do podvědomí ... dítek m.
... *hrůzou* ... (r—3)
- 106 Kéž by vystupovali hustěji takovíto *hlupáci* m. ...
chlapci (r—3)
Kdoví, který *nezbeda s ní zaplatil řád*. (doplněno
podle r)

- 108 tu vypadla ze šatu přeskvostná spona m. ... šatů ...
(r—2)
- 109 ta přichozí je žena. *Jsem jist, že jsem ji poznal.* Je
ověšena šperky m. ... je žena. Je ověšena ... (r, 1)
- 113 ale tito příteličkové m. ... příteličkové (r—3)
Visí v provazišti zvonice a houpá se a srdce zvonu se
houpá. m. ... znovu... (r—2)
- 114 Vánek roznáší pokřik *zoufalcův* a on sám ... se dere
vpřed. m. ... *zoufalců* ... (r—2)
hlas volající: Hoří, hoří, hoří! m. ... Hoří, hoří. (r—2)
- 115 majíce hroty kopí málem na svém těle, zatímco krá-
lovský hejtman se opásává m. ... na svém těle! ...
(r—3)
- 116 *Jdou nespěchajce.* m. *Jdou, nespěchají.* (r—3)
Jejich helm se valí před prahem a chřestí ... m.
... *helmy se valí* ... (r; 1 *helm se valí*)
- 117 *Jděte* mi k šípku ... *zůstane naživu!* m. „*Jděte...
naživu!*“ (r)
Dej Bůh *stále* zdraví... m. ... *stále*... (r—2)
- 119 Učinila jsi mě svědkyní svého pádu, *nuže* vzápětí tě
učiním svědkyní své moci. m. ... pádu, vzápětí ...
(r—2)
Ticho a *hořký* mír. m. Ticho a mír. (r—2)
- 120 Plakaly jako sestřičky. (bez odstavce podle r, 1)
- 122 v jeho vlasech a v keříčcích jeho vousů m. ... a keříč-
cích (r, 1) .
Průvod jde blíž a blíž a zastaví se před Kozlíkem. m.
... jde blíž a zastaví se ... (r—2)
schýliv se nad *strašného* syna, odpovídá m. ... nad
syna ... (r—2)
- 123 chci čekat na tomto prahu, jako *čekavá* žebračka m.
... *čekavá* ... (r—3)
Vyhlédněte! Hle, Boleslav ... m. *Vzhlédněte* ...
(r, 1)
- 124 na tuto kajicnici, *jež se nekaje*, na tuto služku lásky
m. ... kajicnici, na tuto služku ...! (r)

125 jsou překonáni. Bůh změnil jejich srdce ... m. ...
překonáni, Bůh ... (r—2)

budiž jim přičteno k dobrému m. ... přičtěno ...
(r—3)

146

Paní Kateřina, Alexandra, žena Kristiánova, Václav
a ostatní dítky Kozlíkovy byli již shromážděni v hejt-
manském domě. Spali v čeledníku. m. ... byly již
shromážděny ... Spaly (podle pův. znění v r)

127 stín se láme a stoupá vzhůru olizuje římsoví m. ...
stoupá vzhůru, olizuje ... (r, 1)

Je očarován smrtí, jež ... jest mír. Je očarován
láskou a životem. Nikoho nevidí ... m. ... jest mír.
Nikoho nevidí ... (r, 1)

128 Což nelituje hříchů? m. ... hřichu? (r, 1)

Budte mi s Bohem. (doplněno podle r)